

Σύγκλιση και Ανισότητα-Ξεκινώντας από τον Solow

Το σημερινό μάθημα έχει θέμα την σύγκλιση ή την απόκλιση ανάμεσα σε χώρες και γεωγραφικές περιοχές.

Όπως είναι αναμενόμενο θα ξεκινήσουμε από την παρουσίαση του υποδείγματος Solow από τον κ. Θεοχαράκη.

Η βασική εξίσωση της σύγκλισης είναι η ακόλουθη

$$\ln(y(t)) = \ln(y^*) + [\ln(y(0)) - \ln(y^*)]e^{-\beta t}$$

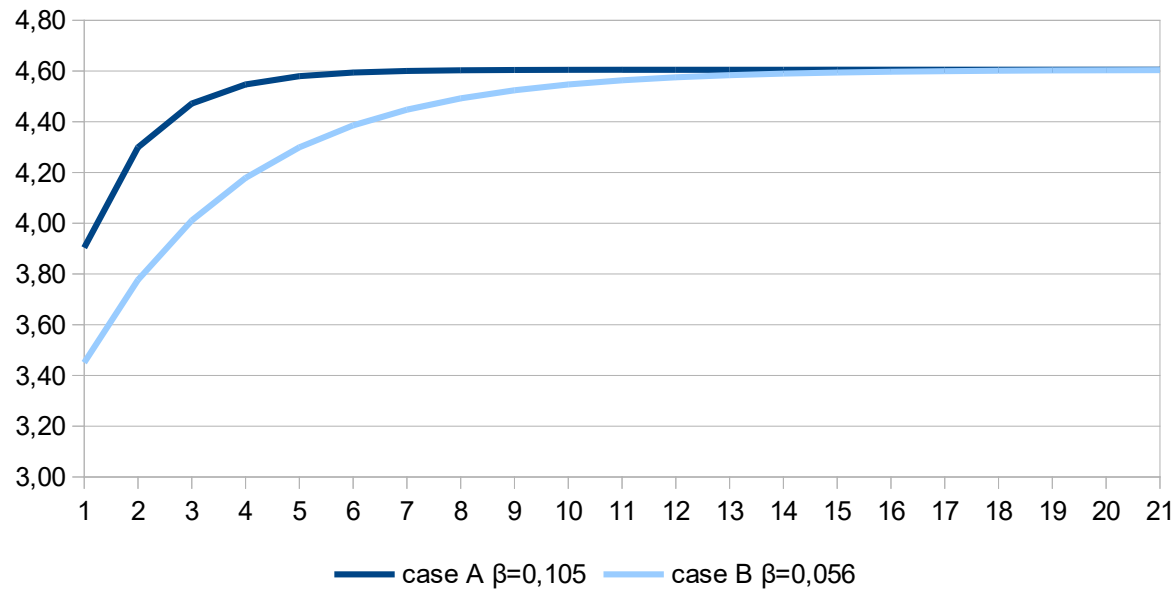
Μας λέει ότι ο λογάριθμος του κατακεφαλή εισοδήματος μιας χώρας $\ln(y(t))$ θα συγκλίνει προς κάποιο παγκόσμιο μέσο όρο $\ln(y^*)$ με ταχύτητα β . Η παράμετρος β είναι

$$\beta^* = (1 - \alpha)(n + g + \delta)$$

Μπορούμε να δούμε τη λογική του επιχειρήματος μέσα από κάποιες προσομοιώσεις της προηγούμενης εξίσωσης.

	In				
y*	100	4,61			
y ₀	20	3,00			
a	A	B			
n	0,3	0,4			
g	0,03	0,01			
g	0,02	0,01			
σ	0,1	0,05			
-β	-0,105	-0,042			
e	2718				
	case A β=0,105	case B β=0,056	A	B	t
ln(y)			-β*t	-β*t	
	3,90	3,45	-0,105	-0,042	1
	4,30	3,78	-0,21	-0,084	2
	4,47	4,01	-0,315	-0,126	3
	4,55	4,18	-0,42	-0,168	4
	4,58	4,30	-0,525	-0,21	5
	4,59	4,39	-0,63	-0,252	6
	4,60	4,45	-0,735	-0,294	7
	4,60	4,49	-0,84	-0,336	8
	4,60	4,52	-0,945	-0,378	9
	4,60	4,55	-1,05	-0,42	10
	4,60	4,56	-1,155	-0,462	11
	4,61	4,58	-1,26	-0,504	12
	4,61	4,58	-1,365	-0,546	13
	4,61	4,59	-1,47	-0,588	14
	4,61	4,59	-1,575	-0,63	15
	4,61	4,60	-1,68	-0,672	16
	4,61	4,60	-1,785	-0,714	17
	4,61	4,60	-1,89	-0,756	18
	4,61	4,60	-1,995	-0,798	19
	4,61	4,60	-2,1	-0,84	20
	4,61	4,60	-2,205	-0,882	21
	4,61	4,60	-2,31	-0,924	22
	4,61	4,60	-2,415	-0,966	23
	4,61	4,60	-2,52	-1,008	24
	4,61	4,60	-2,625	-1,05	25
	4,61	4,60	-2,73	-1,092	26
	4,61	4,60	-2,835	-1,134	27
	4,61	4,61	-2,94	-1,176	28
	4,61	4,61	-3,045	-1,218	29
	4,61	4,61	-3,15	-1,26	30
	4,61	4,61	-3,255	-1,302	31

Τα αποτελέσματα συνοψίζονται και στο σχήμα που ακολουθεί

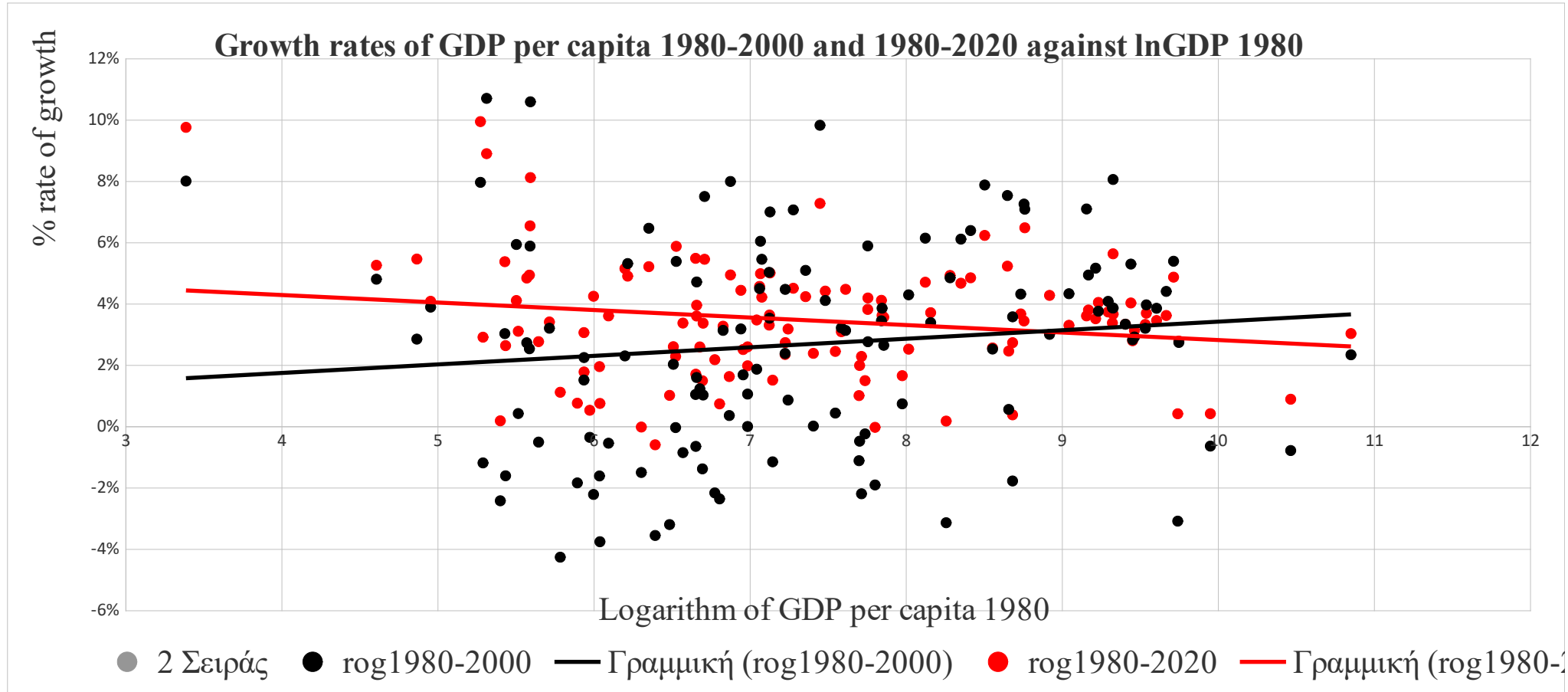

Τα συμπεράσματα είναι επίσης προφανή. Το υπόδειγμα αναμένει ότι όλες οι χώρες θα έχουν τις ίδιες παραμέτρους μεγέθυνσης και διανομής και αυτό θα φέρει εξίσωση των ρυθμών μεγέθυνσης και εν τέλει του επιπέδου του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος μεταξύ τους.

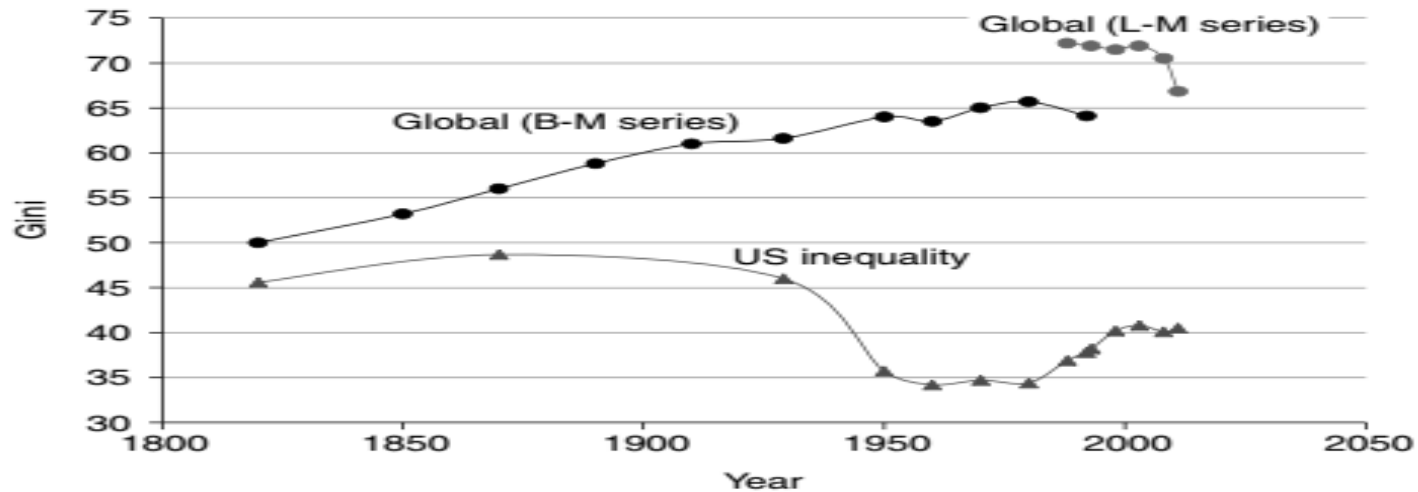
Ισχύει όμως αυτό στη πράξη;

Επιβεβαιώνονται αυτές οι Προβλέψεις;

Όπως έχουμε πει ήδη οι προβλέψεις του υποδείγματος Solow δεν επιβεβαιώνονται Αυτό φαίνεται στο σχήμα που ακολουθεί

Παρόλο που στο συνολικό διάστημα 1980-2020 υπάρχει μια σχετική σύγκλιση των ρυθμών μεγέθυνσης η διασπορά είναι τεράστια. Αυτό γίνεται ακόμα πιο ξεκάθαρο αν επεκτείνουμε το υπό έρευνα διάστημα και μετρήσουμε το κατακεφαλήν εισόδημα σε όρους ισοδυναμίας αγοραστικής δύναμης. Τα στοιχεία προέρχονται από το βιβλίο του Branco Milanovic (Κεφάλαιο 3)

FIGURE 3.2. Global and US inequality, 1820–2011

This graph shows global and US income inequalities (calculated across world and US citizens, respectively). We see that in the recent period, global inequality is decreasing while US inequality is going up. US inequality is, however, much lower than global inequality. Data sources: For US data, see sources listed for Figure 2.10; for global data, see sources listed for Figure 3.1.

Η Θεωρία του Διεθνούς Εμπορίου

Το σχήμα που προηγήθηκε δείχνει ότι παρόλο που μετά το 2000 υπάρχει μια σχετική μείωση της παγκόσμιας ανισότητας κυρίως λόγω της ισχυρής μεγέθυνσης της Κίνας και της Ινδίας, η παγκόσμια ανισότητα είναι ο βασικός προσδιοριστικός παράγοντας της ανισότητας από την αρχή της ιστορίας του καπιταλισμού. Χαρακτηριστικά ο συντελεστής Gini δεν είναι πάνω από 0.4 στις ΗΠΑ μια από τις πιο άνισες κοινωνίες του πλανήτη ενώ ο παγκόσμιος συντελεστής είναι 0.68.

Το σύνολο των στοιχείων δείχνει ότι η παγκόσμια ανισότητα έφτασε το ανώτερο σημείο της γύρω στο 1970. Ήταν το διάστημα που αμφισβητήθηκε έντονα η νεοκλασική πεποίθηση της “σύγκλισης των οικονομιών” από τη μαρξιστική σκοπιά μέσα από τις εργασίες του Arghiri Emmanuel, του Ernst Mandel και, του Samir Amin.

Όμως ενώ το πιο λογικό θα ήταν η κριτική τους να επικεντρωθεί στη θεωρία του συγκριτικού κόστους του Ricardo οι προαναφερθείσες μελέτες επικεντρώθηκαν στις μεταβιβάσεις αξίας. Δεν ήταν λίγοι που την εποχή εκείνη πίστευαν, λανθασμένα βέβαια, ότι Ρικαρδιανή θεωρία ίσχυε και για το Μάρξ. Ας τα πάρουμε από την αρχή.

Το υπόδειγμα του Solow όπου οι εξωγενείς παράμετροι (α , n , g , δ) είναι ίδιες για όλες τις χώρες παραπέμπει σε ένα κόσμο όπου η εξειδίκευση των χωρών βασίζεται στις φυσικές τους ιδιαιτερότητες και στη αρχική διαθεσιμότητα των παραγωγικών συντελεστών. Είναι ένας κόσμος χωρίς “απόλυτα” πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Η ίδια λογική βρίσκεται στη βάση της σύγχρονης εκδοχής της θεωρίας του “συγκριτικού κόστους” ή “συγκριτικού πλεονεκτήματος” ή θεωρήματος Heckscher – Ohlin – Samuelson. Σύμφωνα με αυτή οι χώρες που έχουν σχετική αφθονία σε κεφάλαιο θα εξειδικευτούν στην παραγωγή αγαθών εντάσεως εργασίας και οι χώρες με σχετική αφθονία στην εργασία αγαθά εντάσεως εργασίας.

Στη σύγχρονη εκδοχή οι συναλλαγματικές ισοτιμίες και το επίπεδο των τιμών είναι οι βασικοί μηχανισμοί μετατροπής του απόλυτου πλεονεκτήματος (που υπάρχει αν υπάρχει λόγω θέσης αποθεμάτων υλών κλπ.) σε συγκριτικό. Σε μια ελλειμματική χώρα το εθνικό νόμισμα θα υποτιμάται κάνοντας τις εισαγωγές ακριβότερες έως ότου υπάρξει “ισοδυναμία αγοραστικής δύναμης”.

Είναι ένα ιδεολόγημα που θεωρεί ότι το σύνολο των παραγόμενων προϊόντων είναι εμπορεύσιμα και ως εκ τούτου το ελεύθερο εμπόριο και οι ελεύθερες ισοτιμίες θα φέρουν εμπορική ισορροπία και “ισοδυναμία αγοραστικής δύναμης. Η Ελληνική κοινωνία από το 2009 και μετά έχει υπάρξει “θύμα” αυτού του ιδεολογήματος (Γιατί;)

Διεθνές Εμπόριο και Άνιση Μεγέθυνση στο Μάρξ

Ο Μάρξ δεν πρόλαβε να αναπτύξει τη θεωρία του διεθνούς εμπορίου στη διάρκεια της ζωής του. Όμως από την εργασιακή θεωρία της αξίας και συνακόλουθα τη θεωρία του χρήματος και του καπιταλιστικού ανταγωνισμού προκύπτει μια θεωρία που ερμηνεύει την άνιση μεγέθυνση και την ανισότητα ανάμεσα στις χώρες στο καπιταλισμό.

Στους δύο πρώτους τόμους του Κεφαλαίου ο Μάρξ προσδιορίζει τις τιμές αναλογικά με τις εργασιακές αξίες. Στην ορολογία ονομάζονται “άμεσες τιμές”. Στο τρίτο τόμο προσδιορίζονται οι τιμές παραγωγής δηλαδή τιμές που αντιστοιχούν σε ίσα ποσοστά κέρδους και είναι το κέντρο βάρους γύρω από το οποίο διακυμαίνονται οι τιμές αγοράς.

Αν συσχετίσουμε τις δύο κατηγορίες τιμών τότε Όσο υψηλότερη ή χαμηλότερη είναι η οργανική σύνθεση κεφαλαίου ενός κλάδου από τη μέση οργανική σύνθεση κεφαλαίου τόσο υψηλότερη/ χαμηλότερη είναι η απόκλιση της τιμής παραγωγής από τις άμεσες τιμές. Με άλλα λόγια υπάρχουν μεταβιβάσεις αξίας από κλάδους χαμηλότερης σε κλάδους υψηλότερης οργανικής σύνθεσης για το σχηματισμό των τιμών παραγωγής.

Ας το καταλάβουμε με ένα αριθμητικό παράδειγμα. Τα πλήρη στοιχεία του παραδείγματος και η ανάλυση των εννοιών υπάρχουν στον Shaikh 2016 κεφ. 9 σελ. 380-442. Μπορούμε να βρούμε τις τιμές παραγωγού λύνοντας ένα σύστημα εξισώσεων με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά.

$$p_{(w,r)} = w \times v \times (I_{27} - r \times KT)^{-1}$$

$$r = (1 - w) \times R$$

Όπου w οι μισθοί v η συνολική εργασιακή αξία ανά μονάδα προϊόντος, r το μέσο ποσοστό κέρδους, KT οι συντελεστές κεφαλαίου και, R το μέγιστο ποσοστό κέρδους ή λόγος παραγωγής/ κεφαλαίου. Το R είναι το αντίστροφο της μέγιστης ιδιοτιμής (dominant eigenvalue, όπου ιδιοτιμή $KT \cdot c = \lambda \cdot c$, $\lambda > 0$) του αλγεβρικού πίνακα KT . Για τους σκοπούς του αριθμητικού μας παραδείγματος θα θεωρήσουμε ότι όλο το κεφάλαιο είναι κυκλοφορούν και άρα τα στοιχεία του αλγεβρικού πίνακα KT είναι οι συντελεστές εισροών του πίνακα Leontief (χωρίς αποσβέσεις)

Θα θεωρήσουμε μια οικονομία με τρεις κλάδους που έχουν τον ακόλουθο πίνακα εισροών (A) και διάνυσμα άμεσων εισροών εργασίας (l).

$$A = \begin{bmatrix} 0.2650 & 0.9680 & 0.0068 \\ 0.0121 & 0.3910 & 0.0169 \\ 0.0408 & 0.8080 & 0.1650 \end{bmatrix} \quad l = [0.193, 3.562, 0.616]$$

Ο πίνακας έχει μέγιστη ιδιοτιμή $R = 1.025$ και οι τιμές και για $r=0$ και $w=1$ οι αντίστοιχες τιμές είναι $v_1=0.4398$, $v_2=7.7394$, $v_3=0.8979$

Μπορούμε να υπολογίσουμε αντίστοιχα σεντ τιμών για ζευγάρια r, w αλλά οι τιμές για $r=0$ είναι ιδιαίτερες επειδή είναι ίσες με τις εργασιακές αξίες. Για το λόγο αυτό μπορούν να μας δώσουν τις αποκλίσεις των τιμών παραγωγής από τις εργασιακές αξίες για διαφορετικούς όρους διανομής.

r/ R	p1	p2	p3	SUM	p1/v1	p2/v2	p3/v3
0,9	0,77501556	11,122485225	0,308554356	12,206055141	1,7622	1,437125	0,34364
0,8	0,72844074	10,706507954	0,308554356	11,74350305	1,6563	1,383377	0,34364
0,7	0,68481258	10,302519013	0,4550970234	11,442428617	1,5571	1,331178	0,506846
0,6	0,64417506	9,9089550444	0,5247004356	11,07783054	1,4647	1,280326	0,584364
0,5	0,60534072	9,5252975076	0,5919235149	10,722561743	1,3764	1,230754	0,659231
0,4	0,5688813	9,1504938444	0,657164031	10,376539175	1,2935	1,182326	0,73189
0,3	0,53422506	8,7845595336	0,720223548	10,039008142	1,2147	1,135044	0,80212
0,2	0,50132802	8,4280053756	0,7812996039	9,7106329995	1,1399	1,088974	0,870141
0,1	0,46966242	8,079275751	0,8405915325	9,3895297035	1,0679	1,043915	0,936175
0	0,4398	7,7394	0,8979	9,0771	1	1	1

Η εικόνα αυτή μπορεί να αποτελέσει την αφετηρία μιας διαφορετικής κατανόησης του διεθνούς εμπορίου. Ας φανταστούμε ότι ότι τα τρία εμπορεύματα παράγονται σε δύο διαφορετικές χώρες και εξάγονται (σε χρυσό) και από τις δύο. Αν η χώρα 2 εξάγει το εμπόρευμα 3 (χαμηλής οργανικής σύνθεσης). Αυτή θα πουλάει κάτω από την αξία ενώ η άλλη χώρα (ας την πούμε 1) εξάγει τα εμπορεύματα 1,2 και πληρώνεται πάνω από την αξία. Αυτό σημαίνει ότι θα υπάρχει μεταβίβαση αξίας από την 2 στην 1 και η 2 θα έχει για το λόγο αυτό ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο. Όλα αυτά συμβαίνουν επειδή η ανταλλαγή γίνεται με βάση το “απόλυτο” και όχι το “συγκριτικό” πλεονέκτημα. Στο Ρικαρντιανό κόσμο το πλεόνασμα θα οδηγούσε σε αύξηση των τιμών και απώλεια του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος και των εξαγωγών κάποιου από τα εμπορεύματα

Αυτό οφείλεται στην υπόθεση της ποσοτικής θεωρίας του χρήματος όπου η αιτιότητα πηγαιίνει από την ποσότητα του χρήματος προς τις τιμές, που οφείλεται με τη σειρά του στο ότι στο Ricardo (λόγω του νόμου του Say) το κεφάλαιο απασχολείται πλήρως. Συνέπεια της πλήρους απασχόλησης του κεφαλαίου είναι ότι η κυκλοφοριακή ταχύτητα του χρήματος παραμένει σταθερή.

Δεν ισχύει το ίδιο στο Μάρξ. Στον τελευταίο οι τιμές παραγωγής δεν είναι τιμές πλήρους απασχόλησης ούτε του κεφαλαίου ούτε της εργασίας. Έτσι ο χρυσός που θα εισρεύσει στη πλεονασματική χώρα θα αυξήσει τη κατανάλωση των καπιταλιστών σε είδη πολυτελείας, θα υποστηρίξει την αυξημένη εμπορευματική κυκλοφορία και θα ενισχύσει τα αποθεματικά του τραπεζικού συστήματος. Το αποτέλεσμα θα είναι ο περιορισμός των επιτοκίων, που δεν παίζουν ρόλο στη διαμόρφωση των τιμών. Άρα η αιτιότητα πηγαιίνει από τις τιμές στην ποσότητα του χρήματος και όχι το αντίθετο. Άρα στο παράδειγμά μας η οργανική σύνθεση των εμπορευμάτων της χώρας 2 θα πυροδοτήσει δομικά ελλείμματα στην χώρα 2 και απόκλιση από τη χώρα 1. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που ακολουθεί (V. III σελ. 405)

XXVI). It is indeed an old humbug that changes in the existing quantity of gold in a particular country must raise or lower commodity-prices within this country by increasing or decreasing the quantity of the medium of circulation. If gold is exported, then, according to this Currency Theory, commodity-prices must rise in the country importing this gold, and thereby the value of exports from the gold-exporting country on the gold-importing country's market; on the other hand, the value of the gold-importing country's exports would fall on the gold-exporting country's market while it would rise on the domestic market, *i.e.*, the country receiving the gold. But, in fact, a decrease in the quantity of gold raises only the interest rate, whereas an increase in the quantity of gold lowers the interest rate; and if not for the fact that the fluctuations in the interest rate enter into the determination of cost-prices, or in the determination of demand and supply, commodity prices would be wholly unaffected by them.

Όμως με την αύξηση των επιτοκίων στη χώρα 2 και τη μείωσή τους στη χώρα 1, οι καπιταλιστές της χώρας 1 μπορεί να βρουν συμφέρον να δανείσουν τα κεφάλαιά τους στην 2 (με τα υψηλότερα επιτόκια) χρηματοδοτώντας έτσι τα εμπορικά της ελλείμματα.

Η ανάλυσή μας μέχρι στιγμής βασίζεται σε κλάδους και τιμές παραγωγής. Σε αυτό το περιβάλλον οι μισθολογικές διαφορές παίζουν ρόλο στη διαμόρφωση των τιμών. Με άλλα λόγια για χώρες με παρεμφερείς τεχνολογίες και παραγωγικότητες ο καπιταλιστικός ανταγωνισμός παίζει το κυρίαρχο ρόλο. Όμως για χώρες με διαφορές στη τεχνολογία οι μισθολογικές είναι συνήθως μεγάλες και η υπόθεσή μας για ίσους μισθούς δεν είναι ρεαλιστική.

Ένα επιχείρημα που προβάλλεται είναι ότι οι χαμηλότεροι μισθοί θα προσκαλέσουν άμεσες επενδύσεις. Γενικά, η εισαγωγή των σύγχρονων τεχνολογιών επηρεάζεται από αντίρροπες δυνάμεις: 1) Το υψηλό επενδυτικό κόστος, 2) η κοινωνικοποίηση της εργασίας, 3) η ύπαρξη και δραστηριοποίηση και υπεροχή των κεφαλαίων των αναπτυσσόμενων χωρών. Άρα οι ξένες επενδύσεις έχουν το πρώτο λόγο.

Έτσι οι εξαγωγικοί τομείς των λιγότερο αναπτυσσόμενων χωρών γίνονται οι πρώτοι υποψήφιοι για εξαγορά από το κεφάλαιο των αναπτυσσόμενων χωρών. Δευτερευόντως υποψήφιοι είναι κλάδοι της εγχώριας βιομηχανίας που με την τεχνολογία των αναπτυσσόμενων χωρών μπορούν να καταστούν εξαγωγικοί. Με αυτό τον τρόπο

Το αποτέλεσμα των άμεσων επενδύσεων είναι πολύπλοκο γι αυτό και οι φωνές περί προστατευτισμού είναι διαχρονικά τόσο επίμονες. Ο λόγος είναι ότι μέχρι στιγμής έχουμε δει την επίδραση της μια πλευράς του καπιταλιστικού ανταγωνισμού όπως διατυπώνεται στο Μάρξ. Δηλαδή, το διακλαδικό ανταγωνισμό που τείνει να εξισώσει τα ποσοστά κέρδους και να διαμορφώσει τις τιμές παραγωγού. Όμως υπάρχει και ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις επιχειρήσεις του ίδιου κλάδου που και αυτός προκαλεί μεταβιβάσεις αξίας από τους λιγότερο αποτελεσματικούς στους αποτελεσματικότερους παραγωγούς.

Ο συνδυασμός των δύο παραγόντων συνοψίζεται στον πίνακα που ακολουθεί (Shaikh 1980b σελ. 49). Για μια δυαδική οικονομία αυτό σημαίνει ότι ο αναπτυσσόμενος τομέας θα κερδίζει διπλά (και από τον ενδοκλαδικό και το διακλαδικό ανταγωνισμό) ενώ ο καθυστερημένος αγροτικός και βιοτεχνικός τομέας θα χάνει διπλά το συνολικό αποτέλεσμα για κάποια “δυαδική” εθνική οικονομία και περιοχή είναι αδιευκρίνιστο. Αυτό δεν μπορεί να μεταβληθεί ούτε λόγω μισθολογικών διαφορών (γιατί ;)

Transfers of Value

	High $\frac{C}{V}$	Low $\frac{C}{V}$
High Efficiency	+ +	+ -
Low Efficiency	- +	- -

Emmanuel, Amin και Mandel

Με βάση την ανάλυση της εργασιακής θεωρίας της αξίας για το διεθνές εμπόριο και τις μεταβιβάσεις αξίας μπορούμε να δούμε τις παραπάνω εργασίες που συγκέντρωσαν έντονο ενδιαφέρον τη δεκαετία του 70 και του 80.

Το βιβλίο του **Emmanuel** “Άνιση Ανταλλαγή” άνοιξε τη συζήτηση για την παγκόσμια ανισότητα και το διεθνές εμπόριο από μαρξιστική σκοπιά. Η βασική του υπόθεση ήταν ότι η κάθε περιοχή του πλανήτη είναι ο αποκλειστικός παραγωγός των εμπορευμάτων που παράγει. (Π.χ. όλα τα αυτοκίνητα παράγονται στον αναπτυσσόμενο κόσμο). Οι κλάδοι υψηλής οργανικής σύνθεσης κεφαλαίου είναι συγκεντρωμένοι στις αναπτυσσόμενες χώρες ενώ οι χαμηλής οργανικής σύνθεσης στις αναπτυσσόμενες. Έτσι αγνοεί τελείως τις ενδοκλαδικές μεταβιβάσεις αξίας. Λόγω της συγκέντρωσης των κλάδων υψηλής οργανικής σύνθεσης στον αναπτυσσόμενο κόσμο αλλά και τους χαμηλούς μισθούς στον αναπτυσσόμενο κόσμο η επικράτηση “διεθνών τιμών” σημαίνει τη μεταβίβαση υπεραξίας από τον αναπτυσσόμενο στον αναπτυσσόμενο κόσμο.

Στον αντίποδα της προσέγγισης του Emmanuel βρίσκεται εκείνη του **Mandel**. Αυτός απολυτοποιεί τη διαφορά ανάμεσα στην ατομική αξία που παράγει κάθε επιχείρηση

Πιο κοντά στην πραγματικότητα του αναπτυσσόμενου κόσμου βρίσκεται σίγουρα η ανάλυση του Samir Amin. Ο τελευταίος αναγνωρίζει τη δυαδική δομή των αναπτυσσόμενων χωρών. Όμως στην ανάλυσή του κάνει ένα κρίσιμο σφάλμα. Όπως έχουμε πει ο ανταγωνισμός εντός του ιδίου κλάδου οδηγεί σε εξίσωση των τιμών. Αυτό σημαίνει ότι οι διαφορετικές επιχειρήσεις κάθε κλάδου θεωρείται ότι έχουν διαφορετικά ποσοστά κέρδους. Όμως ο Amin τα θεωρεί ίσα ως εάν αν ήταν η ίδια επιχείρηση. Αυτό σημαίνει ότι τα ποσοστά κέρδους ανάμεσα σε διαφορετικές περιοχές ή ομάδες χωρών πρέπει να είναι ίσα. Το τελευταίο δεν ισχύει ακόμα και αν υπάρχει τάση εξίσωσης των κλαδικών ποσοστών κέρδους παγκοσμίως.

Όμως η μεγαλύτερη ανεπάρκεια αυτών των προσεγγίσεων είναι ότι θεωρούν ότι η ανισότητα προέρχεται από τις μεταβιβάσεις αξίας ενώ στην πραγματικότητα οι μεταβιβάσεις αξίας είναι το αποτέλεσμα της ανισότητας. Από μαρξιστική σκοπιά η αιτία της ανισότητας βρίσκεται στις συνθήκες της “πρωταρχικής συσσώρευσης του κεφαλαίου” και της διάρθρωσης των αναπτυσσόμενων οικονομιών στο πλαίσιο του καπιταλιστικού ανταγωνισμού. Η ιστορία έχει δείξει ότι σε συνθήκες ελεύθερου εμπορίου δύσκολα μπορούν υπανάπτυκτες χώρες να ξεφύγουν από το φαύλο κύκλο της καθυστέρησης.

Παρά τις επιμέρους αδυναμίες οι παραπάνω εργασίες, ιδιαίτερα του Emmanuel άνοιξαν το δρόμο για την ανάλυση του διεθνούς εμπορίου (Tsoulfidis & Tsaliki 2005) αλλά και

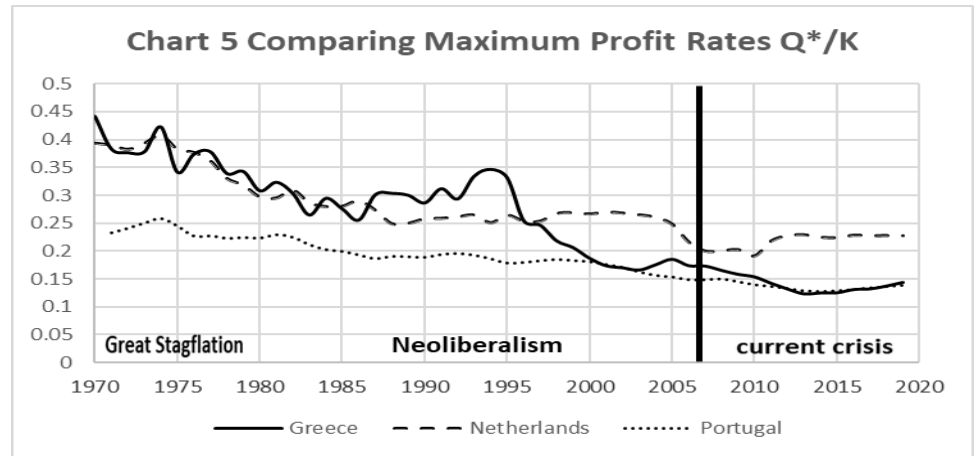
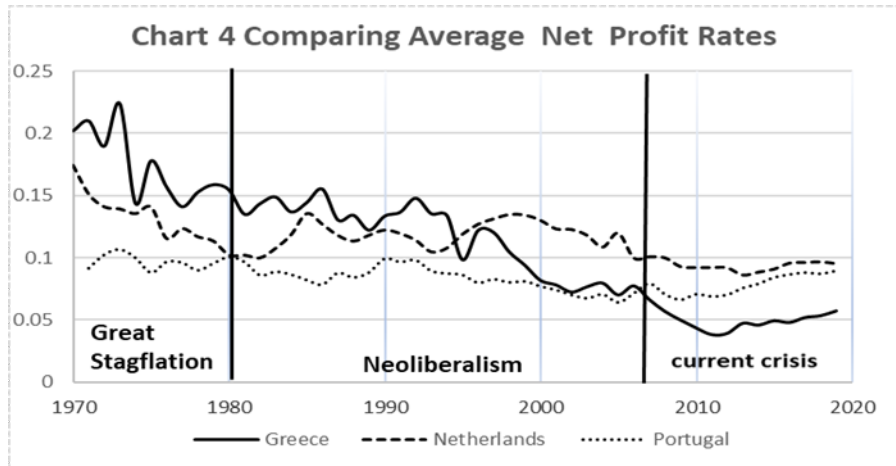

Το Απόλυτο Πλεονέκτημα και η Ελληνική Περίπτωση

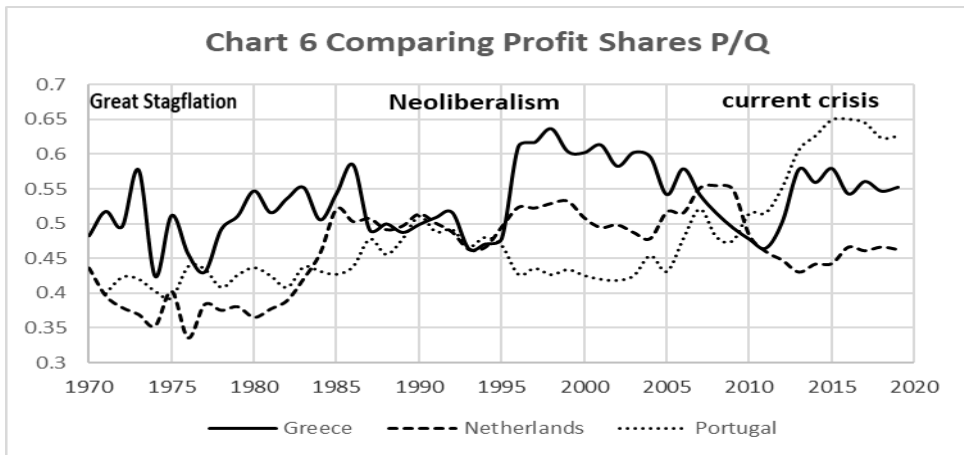
Η Ελλάδα είναι μια χώρα που εμφανίζει συνεχή ελλείμματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών από το 1924 (Reinhart & Trebesch 2015).

Για τους ορθόδοξους οικονομολόγους αυτά ήταν αποτέλεσμα “δημοσιονομικής ανηθικότητας” (fiscal profligacy) ή/ και δυσανάλογα υψηλών μισθών.

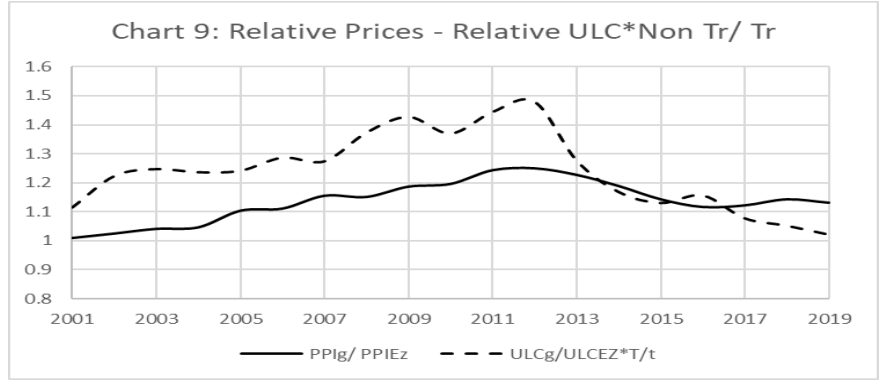
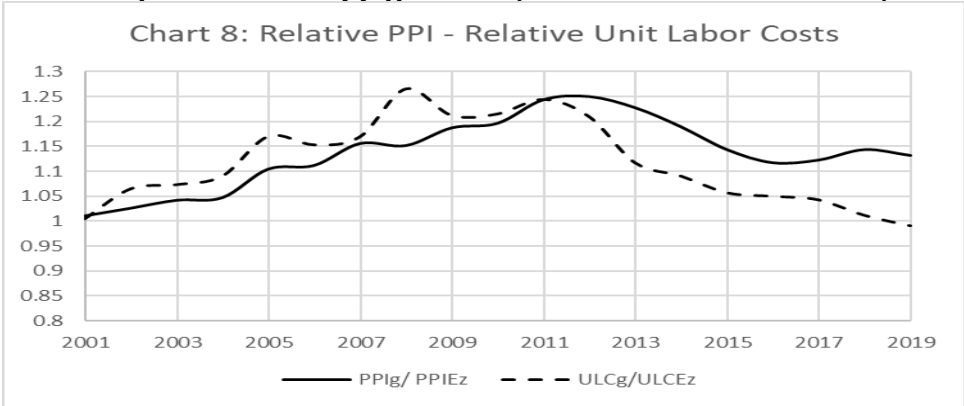
Όμως στην πραγματικότητα είναι αποτέλεσμα της ιδιαίτερα αδύναμης θέσης του ελληνικού καπιταλισμού αλλά και δομικών στοιχείων της Ελληνικής οικονομίας. Η επιδεινούμενη ανταγωνιστική θέση φαίνεται στα παρακάτω σχήματα

Στο πλαίσιο της τρέχουσας κρίσης τόσο η Ελλάδα όσο και η Πορτογαλία προσπάθησαν να καλύψουν το ανταγωνιστικό τους μειονέκτημα συμπιέζοντας τους μισθούς και κατεδαφίζοντας τις εργασιακές σχέσεις. Αυτό φαίνεται στο σχήμα που ακολουθεί:

Αυτό για τη Πορτογαλία δούλεψε με συστημικούς όρους για την Ελλάδα όχι. Η αιτία φαίνεται από τα παρακάτω σχήματα (Stravelakis 2022).

Παγκόσμια Ανισότητα και Μετανάστευση - Milanovic

Για αντιλήψεις που αποδέχονται τη θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος η παγκόσμια ανισότητα μπορεί να αποδοθεί σε περιορισμένη κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών, σε θεσμικούς παράγοντες που αποτρέπουν την αποτελεσματική κατανομή των παραγωγικών πόρων και σε διαφοροποιήσεις οφειλόμενες στο “ανθρώπινο κεφάλαιο.

Εδώ θα σταθούμε στην κινητικότητα των συντελεστών και τη θέση που παίρνει ο Milanovic για τη παγκόσμια μετανάστευση. (2016 σελ. 118-155)

Ξεκινά από τη βάσιμη παρατήρηση ότι η χώρα διαμονής είναι το σημαντικότερο προσδιοριστικός παράγοντας της παγκόσμιας ανισότητας. Χώρες όπως οι ΗΠΑ υπερτερούν των υπόλοιπων σε όλες τις εισοδηματικές κατηγορίες.

Αντίστοιχα χώρες με σχετικά ήπια ταξική διαφοροποίηση στο εσωτερικό τους, όπως η Σουηδία, έχουν χαμηλότερη διαφορά στις ανώτερες εισοδηματικές κατηγορίες ενώ για χώρες με υψηλότερη όπως η Βραζιλία ισχύει το αντίθετο (σελ. 133-134).

Στη συνέχεια διατυπώνει την άποψη ότι το λεγόμενο “θεώρημα Coase” δεν ισχύει. Το τελευταίο υποστηρίζει ότι η αποτελεσματική κατανομή των πόρων είναι ανεξάρτητη από τη διανομή.

Η λογική του “θεωρήματος” είναι ότι σε μια (τέλεια) ανταγωνιστική αγορά χωρίς κόστη συναλλαγής και ένα αποτελεσματικό σύνολο εισροών και εκροών λαμβάνονται οι “άριστες” επιλογές. Δηλαδή, οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε ομάδες θα οδηγήσουν σε άριστες αποφάσεις.

Ο Milanovic αντιτείνει ότι μια τέτοιου επιπέδου αδικία όπως ο προσδιορισμός της εισοδηματικής θέσης από τη χώρα καταγωγής δημιουργεί την τάση για συνεχή καταστρατήγηση των κανόνων και με αυτή την έννοια η διανομή επηρεάζει την οικονομική αποτελεσματικότητα.

Τα πράγματα, κατά τον Milanovic, γίνονται ακόμα πιο πολύπλοκα σε ένα παγκοσμιοποιημένο κόσμο που οι ευνοούμενοι των αναδιανομών μπορούν να πάρουν τα λεφτά τους και να πάνε όπου θέλουν στο κόσμο όπως έκαναν οι Ρώσοι ολιγάρχες. Πάντως η πρωταρχική συσσώρευση στο καπιταλισμό είχε πάντα το χαρακτήρα κλοπής ακόμα και σε αυτή τη σύγχρονη εκδοχή της. Να μην πούμε για την τύχη των χρημάτων των ολιγαρχών μετά την αντιπαράθεση της Ρωσίας με τη δύση μετά την εισβολή στην Ουκρανία.

Το ερώτημα λοιπόν είναι θα πρέπει να θεωρήσουμε το ζήτημα της παγκόσμιας ισότητας ευκαιριών ζήτημα του σύγχρονου κόσμου; Ο John Rawls θεωρεί ότι κάθε τέτοια προσπάθεια υπονομεύει την αυτοδιάθεση του έθνους κράτους (Law of Peoples 1999). Σε αυτή τη λογική ανισότητα μεταξύ χωρών είναι αποτέλεσμα επιλογών “σε άλλες χώρες οι άνθρωποι δουλεύουν και αποταμιεύουν περισσότερο και σε άλλες λιγότερο”

Ο Milanovic διαφωνεί. Θεωρεί ότι υπάρχει αντίφαση ανάμεσα ανάμεσα στην αρχή μεγιστοποίησης του εισοδήματος μέσα από την ελεύθερη βούληση και το γεγονός ότι η ελεύθερη χρησιμοποίηση κεφαλαίου και εργασίας περιορίζεται σε εθνικά πλαίσια. Με αυτή τη λογική διατυπώνει την πρόταση για την ενίσχυση των μεταναστευτικών ροών ακόμη και αν αυτό σημαίνει άνιση μεταχείριση των μεταναστών.

Είναι εντυπωσιακό ότι σε όλη αυτή τη περιπλάνηση ο Milanovic **δεν** συσχετίζει τους μισθούς με την ανεργία και την ανεργία με την καπιταλιστική συσσώρευση. Όταν η τελευταία ήταν ισχυρή στην Ευρωπαϊκή Ένωση (μέχρι το 2005) οι ρυθμοί μετανάστευσης ήταν της τάξης των 5 εκ. ανθρώπων το χρόνο και δεν διαμαρτυρόταν κανένας. Με τη κρίση του 2008 ξεκίνησε ο περιορισμός των μεταναστευτικών ροών. **Συνολικά**, είναι αφέλεια να πιστεύουμε ότι “παγκόσμια ανισότητα” είναι ανεξάρτητη από την “ταξική ανισότητα”. Η συζήτηση με άξονα την εργασιακή θεωρία της αξίας και τη κερδοφορία που προηγήθηκε μπορεί να εξηγήσει πώς συσχετίζονται οι πλευρές της ανισότητας.

Το ερώτημα λοιπόν είναι θα πρέπει να θεωρήσουμε το ζήτημα της παγκόσμιας ισότητας ευκαιριών ζήτημα του σύγχρονου κόσμου; Ο John Rawls θεωρεί ότι κάθε τέτοια προσπάθεια υπονομεύει την αυτοδιάθεση του έθνους κράτους (Law of Peoples 1999). Σε αυτή τη λογική ανισότητα μεταξύ χωρών είναι αποτέλεσμα επιλογών “σε άλλες χώρες οι άνθρωποι δουλεύουν και αποταμιεύουν περισσότερο και σε άλλες λιγότερο”

Ο Milanovic διαφωνεί. Θεωρεί ότι υπάρχει αντίφαση ανάμεσα ανάμεσα στην αρχή μεγιστοποίησης του εισοδήματος μέσα από την ελεύθερη βούληση και το γεγονός ότι η ελεύθερη χρησιμοποίηση κεφαλαίου και εργασίας περιορίζεται σε εθνικά πλαίσια. Με αυτή τη λογική διατυπώνει την πρόταση για την ενίσχυση των μεταναστευτικών ροών ακόμη και αν αυτό σημαίνει άφιξη μεταχείριση των μεταναστών.

Είναι εντυπωσιακό ότι σε όλη αυτή τη περιπλάνηση ο Milanovic **δεν** συσχετίζει τους μισθούς με την ανεργία και την ανεργία με την καπιταλιστική συσσώρευση. Όταν η τελευταία ήταν ισχυρή στην Ευρωπαϊκή Ένωση (μέχρι το 2005) οι ρυθμοί μετανάστευσης ήταν της τάξης των 5 εκ. ανθρώπων το χρόνο και δεν διαμαρτυρόταν κανένας. Με τη κρίση του 2008 ξεκίνησε ο περιορισμός των μεταναστευτικών ροών. **Συνολικά**, είναι αφέλεια να πιστεύουμε ότι “παγκόσμια ανισότητα” είναι ανεξάρτητη από την “ταξική ανισότητα”. Η συζήτηση με άξονα την εργασιακή θεωρία της αξίας και τη κερδοφορία που προηγήθηκε μπορεί να εξηγήσει πώς συσχετίζονται οι πλευρές της ανισότητας.